

Pojetí výchovy a její hlavní rysy

- rozdílná pojetí pedagogiky rozdílnými autory, velmi složité orientovat se v nich

Typologie pojetí pedagogické vědy (Průcha)

1. Z hlediska účelovosti
 - pedagogika jako normativní teorie
 - pedagogika jako explorativní a explanační teorie
 2. Z hlediska předmětu
 - pedagogika jako teorie výchovy
 - pedagogika jako teorie edukační reality
 3. Z hlediska postavení mezi vědami
 - pedagogika jako věda filozofující
 - pedagogika jako věda sociální
- pedagogická teorie nedospěla k jednotnému, přesně definovanému chápání svých ústředních pojmů

Pojetí z hlediska názorových skupin autorů (Svobodová, Šmahelová)

- autoři akcentující roli pedagoga nebo společnosti (Lindner, Kádner)
- autoři akcentující osobnost žáka ve výchově (Rousseau, Montessori, Key, Steiner)
- autoři hledající těžiště v interakci pedagoga a vychovávaného (humanistická, moderní, současná pedagogika)

Jednostranný pohled na výchovu (Blížkovský)

- varuje před jednostranností výchovy
- *pedeutocentrický model* – vše podřízeno vůli vychovatele
- *pedocentrický model* – vše podřízeno vychovávanému
- *teleocentrický model* – přeceňuje roli výchovného cíle
- *technocentrický model* – preferuje výchovné prostředky, metody, postupy
- *funkcionální model* – zahrnuje do výchovy neznámé vlivy zprostředkované vnitřními i vnějšími podmínkami života

Další pojetí výchovy (Horák, Kolář)

- intuitivní pojetí – zobecnění individuálních a skupinových zkušeností vychovatele i vychovávaného
- výchova jako předmět vědy – výchova jako předmět pedagogiky
- výchova jako konkrétní společenská činnost – slouží k ovlivňování chování, jednání jednotlivce a dosažení změn ve společnosti
- výchova jako zvláštní druh socializace – záměrné formování osobnosti člověka na rozdíl od nezáměrných vlivů
- výchova jako adaptace na stávající podmínky a anticipace toho co bude – přizpůsobení se aktuálnímu stavu a předvídání/předcházení dalšímu vývoji

Základní pojmy pedagogiky

- *výchova* i *vzdělávání* se v české pedagogické teorii používají souběžně
- *výchova* – činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci; je hlavní složkou procesu socializace (= lidský jedinec se v průběhu života zespolečňuje); záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti
- *výchova* intencionální (přímá) – bezprostřední působení pedagoga na jedince

- výchova funkcionální (nepřímá) – rozvoj osobnosti ovlivňován vhodně adaptovaným prostředím
- *vzdělání* – proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování ??
- *vzdělávání* – specifická edukace, která je obvykle dlouhodobá a institucionalizovaná, realizují ji profesionální edukátoři a je obvykle legislativně vymezena co do svého průběhu a produktu ??
- *edukační realita* – úsek objektivní skutečnosti v níž probíhají nějaké edukační procesy
- *edukační proces* – činnost lidí, při níž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává
- *edukační prostředí* – je dáno fyzikálními podmínkami, zúčastněnými subjekty a jejich psychosociálními vztahy, prostředí v němž probíhá edukační proces
- *školní edukace* – souhrnně pokrývá jak výchovu, tak vzdělávání v pojetí standardní pedagogické teorie

Pedagogika jako normativní teorie

- otázka účelovosti pedagogiky „K čemu vlastně pedagogika slouží?“
- normativní účelovost pedagogiky → pozor však na přecenění (ztrácí vědecký charakter, stává se metodikou správné výchovy)
- v povaze pedagogiky, jakožto teorie vycházející z praxe a praxi (kromě jiného) sloužící, musí být zakotvena určitá složka předpisovosti, normovanosti, ideálu a vzoru
- zprostředkující, instrumentální role pedagogiky

Pedagogika jako explorativní a explanační teorie

- pedagogika je explorativní teorie → je založena na výzkumu a na poznatcích jím produkováných
- pedagogika je explanační teorie → slouží k identifikaci a objasňování jevů edukační reality, poskytuje výklad o struktuře a fungování těchto jevů (zkoumá + objasňuje)
- nejlépe posuzováno při porovnání *tradiční pedagogiky* a *pedagogiky moderní*
- *tradiční pedagogika* – vytvářena z koncepcí předních teoretiků
 - jsou přesvědčeni o vhodnosti//žádoucnosti určitých principů a modelů edukace a vytvářejí teoretické konstrukce o tom, jaká má edukace být, jak má být ve školách realizována
 - tyto konstrukty však mají vadu, jelikož jim chybí opora v realitě běžné edukace, nejsou opřeny o konkrétní výzkumné poznatky
- *moderní pedagogika* – není pro ni prioritní vytváření teoretických koncepcí o ideální výchově, nýbrž se snaží objasňovat reálné jevy edukace, její fungování a to pomocí exaktních výzkumných procedur
 - zásadní je poznávání a vysvětlování edukační reality, nikoliv přímo její přetváření
- pedagogika se neobejde ani bez teorie, ani bez výzkumu, má-li být skutečnou vědou

Využití pedagogiky

- oblast školství – prioritní oblast, výkonné subjekty čerpají z pedagogiky
- oblast mimoškolního vzdělávání – vzdělávání mimo formální školský systém = pedagogika volného času, pedagogika vzdělávání dospělých (agogika, andragogika, gerontagogika)
- oblast ekonomického rozhodování – ekonomie vzdělávání
- oblast sociální politiky – ekonomie vzdělávání, sociologie výchovy, vzdělávací politika
- oblast pomáhajících profesí – sociální pedagogika
- oblast samotné vědy – vědecké poznání

- pedagogika produkující vědecké poznatky o edukačních jevech, procesech a konstruktech má široké pole využívání
- praktická využitelnost pedagogiky je hlavní silou, která zapříčinila, že pedagogická věda se v průběhu minulých desetiletí rozvíjí a nabývá stále více na významu

Obecné rysy výchovy

- výchova je vždy konkrétní povahy a byla a je determinována (určena a vymezena)
- naše současná výchova je historicky podmíněný model, odpovídající podmínkách české demokratické společnosti
- výchovu chápeme jako jeden z významných činitelů rozvoje společnosti vedle činitelů ekonomických, morálních a kulturních
- je nezbytně nutné uvědomovat si dělení výchovy dle míry intencionality na záměrnou a nezáměrnou

Charakteristické rysy I. – permanentní, univerzální a mnohostranně orientovaná (Jůva)

- **permanentní charakter** – výchova je dlouhodobým, celoživotním cyklem, kterým prochází vychovávaný jedinec
- skladba výchovy – preprimární, primární, sekundární, terciární, celoživotní výchova a vzdělávání (andragogika), univerzita třetího věku (gerontagogika)
- předpokládá organicky propojit dvě základní formy výchovy, tedy výchovu druhým jedincem (heteroedukaci) a sebevýchovu (autoedukaci)
- **univerzální charakter** – dotýká se každého prakticky v každé životní situaci
- výchova je určena všem (zdravý, postižený, nadaný jedinec)
- s proměnami světa souvisí internacionalizace a globalizace výchovy, tedy orientování výchovy na problémy globální povahy a překonávání uzavřenosti výchovy
- projevuje se :
 1. mezinárodní dohody v oblasti výchovy a vzdělávání
 2. společné mezinárodní edukativní projekty
 3. mezinárodní výměna učitelů a studentů
 4. globální tematika ve VP a tvorba mezinárodních učebnic
 5. postupné mezinárodní uznávání kvalifikačních certifikátů
 6. srovnávání edukativních výsledků v různých zemích
- konkrétní mezinárodní projekty – TEMPUS, ERASMUS, EURYDICE, PHARE, LINGEA
- pluralita výchovných cílů a obsahů, výchovných forem, metod a prostředků
- jeví se potřeba určité integrace dílčích výchovných procesů → zdůrazňuje se při spolupráci školy a rodiny
- významným integračním činitelem hodnotová orientace
- každá výchovná aktivita má svou rovinu globální, teritoriální a individuální; ve všech těchto rovinách probíhají neustále procesy diferenační i integrační se snahou o optimalizaci výchovného efektu
- **mnohostranná orientace** – výchova se snaží připravit jedince pro základní sociální role
- rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince
- dvoustránkovitost pedagogického procesu (termín vzdělávání pojmán jako výchova v užším slova smyslu)
- mnohostranně orientovat znamená rozvíjet jedince v jednotlivých oblastech kultury
- pedagogika hovoří o několika složkách (komponentech, součástech, druzích) výchovy :
 - výchova světonázorová
 - výchova tělesná
 - výchova jazyková, vědecká a ekologická
 - výchova estetická
 - výchova technická, ekonomická a pracovní
 - výchova morální, právní a politická

Charakteristické rysy II. – je uváděno více rysů = podrobnější typologie (Svobodová, Šmaholová)

- permanentní charakter
 - propojení autoedukace a heteroedukace
 - dynamičnost a cykličnost
 - univerzální a komplexní charakter
 - internacionální a globální charakter
 - mnohostrannost výchovy
 - pluralita a integrace
 - hodnotová orientace
-
- **propojení autoedukace a heteroedukace** – jedinec nejprve vzděláván jinými osobami, směřuje však k sebevýchově a sebevzdělávání; snaha propojovat tyto dva procesy co nejdříve a co nejefektivněji
 - **dynamičnost a cykličnost** – výchova je otevřená a vychází co se průběhu týče z předchozích výsledků, které se v další edukační činnosti projevují
 - **internacionální a globální charakter** – výchova musí mít mezinárodní a celosvětový charakter, vzdělávací instituce spolu musejí spolupracovat
 - **pluralita a integrace** – možnost volby vlastní vzdělávací cesty, ale i slučování, sjednocování, spojování dílčích výchovných procesů
 - **hodnotová orientace** – hodnotový obsah výchovy v závislosti na historické etapě v které se výchovný proces nachází

Literatura : BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava : Amosium servis, 1992.
HORÁK, J., KOLÁŘ, Z. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem : UJEP, 2004.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1999.
JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky* (pro doplňující pedagogické studium). Brno : Paido, 2001.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno : MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno : MSD, 2007.